

מראי מקומות - יומא

פז:

א. רב שאני

פירש רש"י, מחמיר היה על עצמו. אבל בדברי הר"ף (י. בדפיו) והרמב"ם (תשובה ב', ט') נראה שפירשו בכוונת הגמרא 'רב שאני' שרבו שונה, שמהרב צריך ללכת לבקש מחילה אפילו כמה פעמים. ולדבריהם לא החמיר רב על עצמו כלל, אלא כך היה דינו שצריך לבקש מחילה מרב חנינא. נמצא, שלפירוש רש"י יכול אדם להחמיר על עצמו לבקש אפילו יותר משלש פעמים, וכפי שעשה רב, אבל בדעת הר"ף והרמב"ם, כתב בתוספת יום הכפורים שאין נכון לנהוג כן לבקש מחילה יותר משלש פעמים, וכפי שאמרו 'אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים', וכן משמע מלשון קושיית הגמרא 'והיכי עביד הכי', שמשמע שאין ראוי לעשות כן.

ב. מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה

כתב המרומי שדה שמבואר כאן שעיקר זמן הוידוי מן התורה הוא עם חשיכה, ולא קודם לזה, ולא ביום הכפורים עצמו, רק שחכמים תקנו להתוודות עוד כמה פעמים. והטעם שעיקר הזמן הוא עם חשיכה, כתב הנצי"ב שהוא משום שדין וידוי יום הכפורים נלמד מדין וידוי על הקרבן, וכמו שוידוי על הקרבן הוא בשעת סמיכה ומעומד, והוא סמוך לזמן שחיטה וזריקה, שהיא עיקר הכפרה, וכך בערב יום הכפורים, הוידוי הוא דוקא סמוך לעצם היום שמכפר, ומעומד, כפי שאמרו בסמוך.

ג. ואף על פי שהתודה קודם שאכל

ושתה מתודה לאחר שיאכל וישתה

כתב הר"ן (י. בדפיו) בשם הראשונים, שלאחר שיאכל וישתה היינו בתפלת ערבית. והביא קושיית הרמב"ן שאם כן מדוע נקטו 'לאחר שיאכל וישתה', ולא אמרו בפירוש בתפילת ערבית. ועוד, שהלשון 'עם חשיכה' משמע שעיקר זמן הוידוי הוא עם חשיכה, דהיינו קודם שתחשך, ואף שהוסיפו חז"ל וידוי קודם אכילה, עיקר הוידוי במקומו הוא. ועוד, מהו הלשון 'אף על פי', וכי יתכן שלא יתודה ביום הכפורים כיון שכבר התודה בערב יום הכפורים. ולכך פירש הרמב"ן שצריך להתוודות אחר אכילה ושתיה קודם חשיכה, ומלבד זאת צריך להתוודות גם בערבית וכו'.

ד. והיכן אומרו יחיד אחר תפלתו

ושליח ציבור אומרו באמצע

יש לעיין, מהי הסברא לחלק בין יחיד לשליח ציבור. ובמקראי קודש (ימים נוראים, מ"ו, ב') הביא בשם הארחות חיים, שכיון שהשליח ציבור מאריך באמצע התפלה בסליחות ובפסוקים

של רחמים, תקנו לערב הוידוי ביניהם. ובשם תשובת הגאונים בשם רב האי גאון כתב, שכשעושים ליחיד מקום מיוחד אחר התפלה, מכוין דעתו יותר, אבל השליח ציבור כיון שסיים תפלתו, שוב אין לו דין שליח ציבור, ועל כן צריך לאומרו דוקא באמצע. ובתוספת יום הכפורים כתב שליחיד תקנו בסוף התפלה, כדי שלא להפסיק תפלתו, או שמא יחטא בתפלה בלא כוונה, ולכן מתודה אחר התפלה, מה שאין כן השליח ציבור, שבא להוציא את מי שאינו בקי, אם היו מתקנים שיתודה אחר התפלה לא היו העם נותנים לב לכיון לתפלתו, ונמצא שמי שאינו בקי לא יצא ידי חובתו, ולכך תקנו דוקא באמצע התפלה.

ה. אבל אנחנו חטאנו

כתב הרמב"ם (תשובה א', א'), שהנוסח הוא 'חטאתי עויתי פשעתי לפניך', ובפ"ב הל' ח' כתב, שהוידוי שנהגו בו כל ישראל הוא 'אבל חטאנו וגו', וכתב הלחם משנה (שם), שכוונת הרמב"ם לומר 'חטאנו עוינו פשענו'. וכתב המנחת חינוך (שס"ה, ה') שאם ברור לו שאינו עושה תשובה רק על עבירה אחת, אין צריך לומר חטאתי עויתי פשעתי, אלא הוא מתודה כמו שיודע שכך היתה העבירה.

ובאבי עזרי (תשובה א', א') דן, האם הנוסח של 'חטאתי עויתי ופשעתי' הוא רק כאשר בא לעשות תשובה על כלל העבירות, וכמו וידוי כהן גדול על עוונות של כלל ישראל, אבל כשבא להתוודות על חטא מסויים, כעבירה בשוגג, אין צריך לומר אלא חטאתי, שהלשון 'חטאתי' הוא על חטא בשוגג, או שזהו נוסח כללי של וידוי, שצריך לומר גם 'עויתי פשעתי'. וכתב, שמלשון הרמב"ם משמע שהוא נוסח כללי של וידוי, ואפילו אם מתודה רק על חטא אחד שעשה בשוגג. והביא שמה שאמר דוד המלך חטאתי לה', ונתן הנביא אמר לו גם ה' העביר חטאתך, וביאר הגר"א שדוד התחיל לומר חטאתי עויתי ופשעתי, ונתן הפסיקו באמצע ואמר לו כבר העביר ה' חטאתך, שאין צריך לומר עוד עויתי ופשעתי. וביאר האבי עזרי, שמה שצריך לומר עויתי ופשעתי אפילו כשעשה עבירה בשוגג, הוא משום שיתכן שאף שעשה בשוגג, מכל מקום שמא התערב בזה שמץ של מזיד ומרידה, ועל כן צריך להתוודות גם על זה. וכן כשעשה במזיד, יש איזה תערובת של שוגג, שמורה לעצמו היתר וכדומה. ועל כן לעולם צריך לומר כל הנוסח, ולכן רצה דוד לומר הכל, אלא ה' היודע תעלומות ידע שחטאתו היתה שוגג לגמרי בלי שום תערובת של מזיד או מרידה, ועל כן תיכף לאחר שאמר חטאתי כבר נגמר תשובתו וכפרתו.

מראי מקומות - יומא

פז: (המשך)

עשרה, רש"י ביאר מפני הטורח, והתוספות כתבו, משום שעדיין הוא בתענית חשוב כיום הכפורים, ולכך מתפלל שבע [וצריך עיון קצת מכל מוצאי שבת שאין אומרים שמתפלל שבע אף שהוא עדיין בודל ממלאכה]. **ובתוספות בברכות** (כט. ד"ה ונכללה) כתבו, שהטעם משום טורח הציבור מפני התענית. **ובתוספת יום הכפורים** כתב שנפקא מינה בין רש"י לתוספות היא, במי שיש לו משרתים להכין סעודתו, שלפי רש"י צריך להתפלל שמונה עשרה, אבל להתוספות מתפלל רק שבע, וכן לפירוש התוספות בברכות [אכן יתכן, שאף לדעת רש"י כיון שתקנו להתפלל שבע במוצאי יום הכפורים, לא חילקו בתקנתם, וצריך עיון].

ז. **בנעילה מתפלל שבע ומתודה ערבית מתפלל שבע מעין שמונה עשרה**

קושיית הגמרא היא ממה שנקטו גם נעילה וגם ערבית, הרי שנעילה אינה פוטרת ערבית. והקשה הפרי יצחק (ח"א, סי' ט' ד"ה ולפי), מהי קושיית הגמרא, והרי בברייתא מבואר שזמן נעילה ביום, ולכך אין נעילה יכולה לפטור ערבית, ורב סובר שתפלת נעילה בלילה, ולכך פוטרת את של ערבית. והרי לכאורה יש ליישב בפשיטות, שרב לשיטתו, שהיה מתפלל של שבת בערב שבת, ומשום שסובר כרבי יהודה שזמן תפלת המנחה עד פלג המנחה, ומכאן ואילך הוא זמן ערבית. ולפי זה יש לומר שהברייתא כחכמים, שזמן ערבית הוא רק בלילה, ועל כן אין תפלת נעילה יכולה לפטור תפלת ערבית. וגם רב סובר שזמן תפלת נעילה ביום, אלא שסובר שאף שהוא ביום יכול לפטור של ערבית, לפי שגם הזמן של ערבית הוא ביום.

וכתב ליישב על פי מה שכתב לייסד שם, שמה שסובר רב שיכול להתפלל של שבת בערב שבת, זהו משום שסובר תפלת ערבית רשות, ועל כן יכול להתפלל של שבת אף בזמן שאינו שבת באמת, ואין מדקדקין כל כך בזמן תפילתה, כיון שהיא רשות. וכיון שמבואר בסוגייתנו שרב אמר שנעילה פוטרת של ערבית למאן דאמר תפילת ערבית חובה, שוב אין שייך לומר שהולך לשיטתו שיכול להתפלל של ערבית ביום, לפי שלדעת הסובר תפילת ערבית חובה אינו יכול להתפלל של ערבית ביום.

ו. **וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם**

כתב הר"ן בשם הגאונים, שמכאן נראה שצריך לומר את הוידוי מעומד, וגם שהציבור צריכים לאומרה יחד עם השליח ציבור. **ובמגן אברהם** (תר"ו, ד') כתב בשם השל"ה שצריך לשחות בוידוי כמו במודים, ושארין לסמוך בשעת הוידוי. ובפרי מגדים שם הסתפק בסמך בוידוי האם צריך לחזור ולהתודות [ויש לדון האם משמע שאם ישב, ודאי צריך לחזור ולהתודות].

עוד הביא הפרי מגדים מדברי הפרי חדש שהרמב"ם לא הצריך להתודות מעומד. אבל בשיח יצחק כתב שגם הרמב"ם סובר שהוידוי צריך להיות מעומד, אלא שסמך על מה שכתב שצריך להתודות אחר התפלה, ובסדר התפילה כתב שהוידוי לאחר שים שלום קודם שיפסע שלש פסיעות, ואם כן ודאי צריך להיות מעומד.

ובמקראי קודש (עמ' קס"ו בהערה) העיר על המקילין לומר תפלת זכה במישוב, שהרי לדעת הרמב"ן הוא עיקר חובת הוידוי, ווידוי צריך להיות מעומד. ומה שהציבור צריך לאמר עם השליח ציבור, כתב הפרי חדש (תר"ז) שזהו רק ביום הכפורים, שיש חיוב להתודות, לכן אם אינו קם יאמרו הרואה שאינו מתודה, מה שאין כן בשאר ימות השנה, שמה בכך שיאמרו שאינו מתודה, הרי אין חיוב להתודות.

ז. **נעילת שערים**

כתב הר"ן שנחלקו בירושלמי בענין על אלו שערים מדובר, לדעת רב היינו נעילת שערי שמים, לאחר ששקעה החמה דהיינו בלילה, ולדעת שמואל היינו נעילת שערי ההיכל, שהוא לאחר הדלקת הנרות בהיכל, שהוא עדיין יום. והביא הר"ן שנחלקו הראשונים האם הלכה כרב או כשמואל, ולדעת שמואל כל תפלת הנעילה צריכה להיות דוקא ביום, אבל מהרי"ף משמע שפסק כרב, ואף על פי כן אנו מתחילים מכשוראים את השמש בריש דקלא, לפי שאנו מרבים בפסוקים של רחמים ובדברי תחנונים.

ח. **אור יום הכפורים וכו' ערבית**

מתפלל שבע מעין שמונה עשרה

הטעם שמקילין להתפלל במוצאי יום הכפורים מעין שמונה